

Asia: VN/11423/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalaiksi

Taustatiedot

Vastaajatahon virallinen nimi

Ihmisoikeuskeskus

Vastauksen kirjanneen henkilön nimi

Sanna Ahola

Vastauksen vastuuhenkilön yhteystiedot

Sanna Ahola

sanna.ahola@ihmisoikeuskeskus.fi

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko lain soveltaminen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuussa oleviin tahoihin riittävä (1 §, 4 § 1 kohta)?

Ei kantaa

2. Onko lain soveltaminen samanlaisena kaikkiin palveluntuottajiin niiden oikeudellisesta muodosta ja toiminnan tarkoituksesta huolimatta perusteltu ratkaisu (1 §, 4 § 2 kohta)?

Kyllä

3. Parantavatko palveluntuottajalle ja toiminnalle asetetut edellytykset asiakas- ja potilasturvallisuutta (2 luku, 16 §)?

Kyllä pääosin

4. Vähentääkö palveluntuottajan ja sen palveluyksiköiden erillinen rekisteröinti, palveluyksiköiden siirtokelpoisuus ja riskiperusteinen hyväksymismenettely palveluntuottajan ja viranomaisen hallinnollista työtä (16 §, 21 §)?

Ei kantaa

5. Vähentääkö yhteisen palveluyksikön käyttömahdollisuus palveluntuottajan ja viranomaisen hallinnollista työtä ja parantaako se mahdollisuuksia valvoa toimintaa kokonaisuutena (4 § 6 kohta, 22 §)?

Ei kantaa

6. Onko valtuutetun palveluntuottajan käsite ja tehtävät perusteltuja (4 § 6 kohta, 22 §)?

Ei kantaa

7. Onko valtuutetun palveluntuottajan käsitteelle muita vaihtoehtoja?

Ei kantaa

8. Onko palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan omaevalvontaa koskevat säännökset riittävät (4 luku)?

Ei kaikilta osin

9. Ovatko valvontaviranomaisen keinot riittävät asiakas- ja potilasturvallisuuden kannalta (5 luku)?

Ei kantaa

10. Muut vapaamuotoiset huomiot sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalaista?

Ihmisoikeuskeskus pitää esitystä kaiken kaikkiaan kannatettavana, esitettyjä päämääriä tavoiteltavina ja keinoja niihin pääsemiseksi perusteltuina.

Esitämme kuitenkin seuraavat huomiot, jotka liittyvät etupäässä siihen, miten perus- ja ihmisoikeudet on esityksessä ymmärretty ja tuotu esille.

Asiakas- ja potilasturvallisuuden ja laadun määrittely

Asiakasturvallisuuden määrittely ja riskien arviointi sosiaalihuollossa ovat asioita, jotka jäivät osin puolitiehen potilas- ja asiakasturvallisuusstrategialuonnoksessa. Lisäksi asiakas- ja potilasturvallisuustyöstä puuttuu edelleen selkeä näkemys esimerkiksi oikeuksien loukkaamisesta asiakas- ja potilasturvallisuusriskinä. Näitä asioita olisi ollut hyvä käydä läpi lausuttavana olevassa esityksessä, sillä ilman laajaa ymmärrystä asiakas- ja potilasturvallisuuden sisällöstä on mahdoton arvioida siihen kohdistuvia riskejä ja riskejä ehkäisemään ja epäkohtiin puuttumaan tarvittavaa valvontaa.

Asiakas- ja potilasturvallisuutta tulisi avata erityisesti siitä näkökulmasta, minkälaiset vahingotapahtumat voivat vaarantaa asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumisen. Erityisesti asiakasturvallisuuden käsite vaatii määrittelyä, sillä muuten on vaarana, että sosiaalihuoltoon sovelletaan riskien arvioinnissa terveydenhuollon käsitteitä. Sosiaalihuollon päätöksentekojärjestelmä, toimintatavat ja tavoitteet eroavat perustavanlaatuisesti terveydenhuollosta ja siksi myös sosiaalihuoltoon erityisesti liittyvät riskitekijät on kartoitettava.

Esityksen perus- ja ihmisoikeuslottuvuudet

Paitsi asiakas- ja potilasturvallisuutta, myös laatua määriteltäessä olisi huomioitava perus- ja ihmisoikeudet, lähtökohtana perustuslain 22 § julkisen vallan veloitteesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Relevantteja oikeuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa ovat mm. yksityisyyden suoja, oikeus sosiaaliturvaan ja kielelliset ja kulttuuriset oikeudet.

Ylipäättään perus- ja ihmisoikeuksia käsitellään esityksessä tavalla, joka johtaa ajattelemaan, että niiden sisältöä tai merkitystä ei ole syvällisesti pohdittu.

Yhteiskunnalliset vaikutukset ja ihmisiin kohdistuvat vaikutukset on arvioitu hyvin kapeasti. Perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia ei ole arvioitu lainkaan, lukuun ottamatta huomiota, että lupa- ja valvontakäytäntöjen yhtenäistäminen lisää alueellista yhdenvertaisuutta, ja toteamusta, että julkinen tietopalvelu edistää kielellisten oikeuksien toteutumista, kun asiakkailta on mahdollisuus entistä paremmin vertailla eri palveluntuottajia ja niiden tuottamia palveluja eri kielillä. Tarkempaa analyysia olisi kaivattu mm. siitä, miten esitys vaikuttaisi asiakkaiden sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen ja heidän oikeusturvaansa. Yhdenvertaisuusnäkökulman esiin nostaminen olisi edellyttänyt edes jonkinlaista analyysiä siitä, miten esitys vaikuttaisi eri väestöryhmistä tuleviin asiakkaisiin ja potilaisiin. Jos esityksellä halutaan edistää kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista, se olisi voinut tapahtua tuomalla esille kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien merkitystä palvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa.

Horjuntaa perus- ja ihmisoikeuskäsitteistössä on myös pykälätasolla. Ehdotetun lain 26 §:n 2 momentin toinen virke kuuluu näin: Omavalvontaohjelmassa on todettava, miten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toteutumista, turvallisuutta ja laatua sekä asiakkaiden ja potilaiden palvelujen yhdenvertaisuuden toteutumista seurataan ja miten havaitut puutteellisuudet korjataan.

Perusteluissa ei ole avattu sitä, miksi pykälässä puhutaan juuri yhdenvertaisuudesta. Olisi johdonmukaisempaa puhua yleisesti perus- ja ihmisoikeuksista. Lisäksi aiemmin esitetty näkökulma, jossa yhdenvertaisuus nähdään ensisijaisesti alueellisena yhdenvertaisuutena, herättää huolen siitä, onko termi oikeassa käytössä.

Esityksen sivulla 84 todetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen viranomaisvalvonnasta seuraavaa: Sosiaali- ja terveyspalvelujen viranomaisvalvonta muodostaa toiminnan ohjauksen kanssa kokonaisuuden, jonka tavoitteena on varmistaa asiakas- ja potilasturvallisuus, palvelujen lainmukaisuus ja laatu sekä palvelujen käyttäjien perusoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan toteutuminen.

Ajatus on sinänsä oikea, mutta käsitehierarkiassa on ongelmia. Yhdenvertaisuus ja oikeusturva kuuluvat perusoikeuksiin (Suomen perustuslain 6 §:ssä säädetään yhdenvertaisuudesta ja 21 §:ssä oikeusturvasta). Etenkin, kun on kyseessä laki, joka koskee laillisuusvalvontaa, on oleellisen tärkeää, että käsitteet ovat paikoillaan. Jos muotoilun tarkoituksena on erityisesti painottaa perusoikeuksista juuri yhdenvertaisuutta ja oikeusturvaa, tämän näkökulman perustelu olisi paikallaan. Yhdenvertaisuus ja oikeusturva ovat tietysti keskeisiä sote-palveluissa, mutta niin ovat myös esimerkiksi oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, oikeus sosiaaliturvaan ja yksityiselämän suoja.

Asiakasosallisuus

Ehdotetun 26 §:n 3 momentissa ja 5 momentissa edistetään sinänsä ansiokkaasti asiakasosallisuutta.

26 § 3 mom: Omavalvontaohjelman toteutumista on seurattava palveluja saavilta asiakkailta ja potilailta, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä palveluyksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävän palautteen perusteella.

26 § 5 mom: Palveluja on kehitettävä omavalvontaohjelman toteutumisen seurannassa tehtyjen havaintojen perusteella sekä 23 ja 27 §:ssä tarkoitetun asiakastyöhön osallistuvan henkilöstön riittävyyden seurannan sekä 3 momentissa tarkoitetun palautteen perusteella.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että palautteen kerääminen ja huomioiminen asiakkaiden ja näiden läheisten sekä henkilökunnan osallisuuden vahvistamiseksi on tärkeä toimenpide. Sen lisäksi osallisuutta tulisi kehittää ottamalla asiakkaiden ja henkilökunnan edustajat systemaattisesti mukaan toiminnan kehittämiseen niin, että heidän osallisuutensa ei rajoitu asiakastytyväisyyden mittaamiseen tai reaktiiviseen palautteeseen ongelmatilanteissa.

Ahola Sanna
Ihmisoikeuskeskus